

ЕКОНОМІКА І
УПРАВЛІННЯ НАРОДНИМ
ГОСПОДАРСТВОМ

ECONOMICS
AND MANAGEMENT
OF NATIONAL ECONOMY

УДК 334.78: 338.43
JEL Classification Q 130

Антощенкова Віталіна

к.е.н., доцент кафедри економіки та маркетингу
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. П. Василенка
м. Харків, Україна
E-mail: vitalina.tiaxntusg@gmail.com

ФОРМУВАННЯ РИНКУ МОЛОКА НА ОСНОВІ КООПЕРАЦІЙНО-ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Анотація

Вступ. Ринок молока є важливою складовою агропродовольчого комплексу України, що представляє собою складну систему економічних взаємозв'язків між підприємствами з виробництва, переробки молока та збуту готової продукції. За роки ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки зазнали деструкції міжгосподарські зв'язки сільськогосподарських та молокопереробних підприємств, відбулися процеси дезінтеграції у молочній промисловості, істотно скоротилося поголів'я великої рогатої худоби та обсяги виробництва молока, поширилася недосконала конкуренція на продуктових ринках збуту сировини і готової продукції, що негативно позначилося на ефективності функціонування ринку молока.

Методи. Використовувалися загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема: абстрактно-логічний (при теоретичних узагальненнях і формулюванні висновків) та метод наукового узагальнення (під час розробки пропозицій щодо удосконалення економічних взаємозв'язків в умовах інтеграційних процесів).

Результати. Основним механізмом формування стійких економічних відносин між сільськогосподарськими й молокопереробними підприємствами є інтеграційні зв'язки, які можуть здійснюватися у вигляді виробничої контракції та інтеграції власності.

Перспективи. Одним з основних стратегічних пріоритетів відродження вітчизняного молокопродуктового підкомплексу є сталий розвиток економічних відносин між сільськогосподарськими й молокопереробними підприємствами на засадах кооперації та інтеграції виробництва, переробки та збуту готової продукції.

Ключові слова: ринок молока, молочне скотарство, молокопереробне підприємство, кооперація, інтеграція.

Вступ. Причин затяжної кризи на ринку молока багато, але перш за все виділимо наступні: різке зниження платоспроможності населення, відсутність зацікавленості в розвитку галузі молочного скотарства та молокопереробної галузі, як зі сторони підприємців, так і держави, зниження трудової активності, яка була спричинена, перш за все, недостатнім для підтримки на належному рівні платоспроможного попиту фінансовим стимулюванням, відсутність в достатній мірі

необхідних оборотних засобів, погіршення матеріально-технічної бази. Саме тому, одним з основних стратегічних пріоритетів ефективного функціонування ринку молока є сталий розвиток економічних відносин між сільськогосподарськими й молокопереробними підприємствами на засадах кооперації та інтеграції виробництва, переробки та збуту готової продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В умовах трансформації економіки, переходу до ринкових відносин, роль агропромислової інтеграції посилилась шляхом створення агропромислових асоціацій за участю виробників сільськогосподарської продукції, переробних підприємств і суб'єктів торгівлі. Проблемам інтеграції в агропромисловому виробництві й зокрема в молокопродуктовому підкомплексі приділена значна увага в роботах вітчизняних вчених-економістів: В. Г. Андрійчука, Т. Г. Маренич, С. В. Тивончука, Т. А. Гуцул та інших. У той же час, не зважаючи на істотний науковий доробок, потребують комплексного дослідження проблеми функціонування ринку молока в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів.

Мета. Поглиблення теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо ефективного функціонування ринку молока на основі коопераційно-інтеграційних відносин.

Методологія дослідження. Методологічною та теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а також результати власних досліджень. В статті використовувалися загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема: абстрактно-логічний (при теоретичних узагальненнях і формулюванні висновків) та метод наукового узагальнення (під час розробки пропозицій щодо удосконалення економічних взаємозв'язків в умовах інтеграційних процесів).

Результати. Ринок молока є одним з перспективних в економіці України та надзвичайно складним з точки зору ефективного функціонування. Він представляє собою складну систему економічних взаємовідносин між виробниками молока, підприємствами заготівлі, переробки та збуту молочної продукції, які за роки ринкових трансформацій економіки зазнали складної деградації. Відбулися процеси дезінтеграції у молочній промисловості, істотно скоротилося поголів'я великої рогатої худоби та обсяги виробництва молока, поширилася недосконала конкуренція на продуктових ринках збуту сировини і готової продукції, що негативно позначилося на ефективності діяльності всього ринку молока.

Активний розвиток міжгалузевої й міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції розпочався в кінці 60-тих та інтенсифікувався в 80-ті роки ХХ ст. Саме в цей період особливо значуща роль відводилась агропромисловій кооперації. Розвиток більш складних форм міжгосподарської кооперації зумовлює прояв її вищої форми – інтеграції. Варто зауважити, що в процесі становлення агроіндустріальної інтеграції, її розглядали, як виробничу інтеграцію, тобто планомірно регульований державними органами процес органічного поєднання всіх ланцюгів, що забезпечують формування цілісної системи «наука-техніка-виробництво». При цьому науковці наголошували на тому, що обов'язковою ознакою агропромислової кооперації підприємств, як процесу організації виробництва на основі об'єднання ресурсів, є повне збереження кожним своєї юридичної та економічної самостійності.

Кооперацію та інтеграцію слід розглядати, як соціально-економічну категорію, яка потребує всестороннього наукового аналізу причинно-наслідкових зв'язків основоположних факторів розвитку явищ і процесів на основі діалектичних методів, які дають можливість не тільки пізнати процес у зародженні та його розвитку у загальних рисах, але і в конкретних формах його прояву у всій різноманітності та складності відносин суб'єктів інтеграції [1, с. 110].

Інтеграція, зокрема у молокопродуктовому підкомплексі, тісно пов'язана з процесом кооперації, а точніше є її складною похідною. Найчастіше інтеграція розглядається, як злиття або об'єднання окремо взятих частин у одне ціле, а кооперація, як співробітництво. В умовах командно-адміністративного господарювання процеси кооперації та інтеграції відбувались під впливом жорстких методів централізованого управління і контролю, що обмежувало вільний вибір партнерів, постачальників, масштабів і форм інтеграції, але незважаючи на це ефект від цих процесів був

очевидний.

На думку В.Г. Андрійчука, інтеграція, в широкому трактування слова, означає посилення економічних і виробничих зв'язків між різними країнами (яскравим прикладом таких зв'язків є створення Європейського Союзу), окремими сферами і суміжними галузями, а також між різними підприємствами, організаціями та іншими суб'єктами ринку [2, с. 656].

У сучасних економічних словниках, інтеграція трактується, як об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними. Економічна інтеграція має місце як на рівні національних господарств цілих країн, так і між підприємствами, фірмами, компаніями, корпораціями. Вона виявляється, як у розширенні та поглибленні виробничо-технологічних зв'язків, спільному використанні ресурсів, об'єднанні капіталів, так і в створенні один одному сприятливих умов здійснення економічної діяльності, знищення спільних бар'єрів.

Професори В.Я. Амбросов та Т.Г. Маренич дають наступне визначення агропромислової інтеграції, як процесу організаційного та економічного наближення та об'єднання діяльності технологічно взаємопов'язаних галузей і стадій у загальному циклі виробництва кінцевого продукту сільськогосподарського походження. Іншими словами, це органічна єдність дій сільськогосподарських виробників, підприємств галузей промисловості, сфери заготівлі, транспорту, торгівлі та інших підприємств, які безпосередньо беруть участь у виробництві та доведенні сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки до споживача [1, с. 126]. Академік Андрійчук В.Г. вбачає в агропромисловій інтеграції розвиток виробничих та економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою, технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їх матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини [2, с. 656].

Складність розвитку процесу інтеграції полягає передусім у тому, що кожна галузь агропромислового виробництва, якщо вона організаційно і технічно не інтегрована в певну замкнуту виробничо-господарську структуру, працює на власний кінцевий результат та інтерес. У такому випадку вона цілком відокремлена від загального спільного кінцевого інтересу, а саме на нього націлюється агропромислове виробництво.

Формування ринку молока в основному залежить від ефективності функціонування молокопродуктового підкомплексу, який має надзвичайно важливе значення як для розвитку економіки агропромислового комплексу, так і народного господарства країни в цілому [3, с. 89].

За умов міжгалузевого диспаритету криза охопила всі стадії суспільного відтворення, що призвело до збитковості сільськогосподарських товаровиробників, зниження якості молочної продукції, втрат виробничого й породного потенціалу скотарства, а одночасне зниження рівня купівельної спроможності населення знайшло свій прояв як у істотному зменшенні споживання молока й молочної продукції, так і в підвищенні коливань ринкової кон'юнктури.

Сучасний ринок молочних продуктів в Україні динамічно розвивається та є висококонкурентним сектором ринку продуктів харчування, відкритим для виробництва нових продуктів. Тільки крупних гравців на ньому налічується близько 15-20, не говорячи вже про багаточисленних дрібних локальних виробників, кількість яких перевищує декілька сотень [4, с. 77].

Проблема розвитку ринку молокопродукції є гострою на світовому рівні. Світовий ринок молока і молочних продуктів і у перспективі залишається динамічним бізнесом з відповідними ризиками, характеризується ростом попиту, що зумовлено збільшенням чисельності населення планети і його доходів. Значний ріст (на рівні 20-40%) до 2020 року середньодушового споживання молока і молочних продуктів прогнозується у країнах, що розвиваються, у розвинутих країнах до 2020 р. він буде малопомітним [5, с. 62].

Варто зауважити, що внутрішній попит в першу чергу формують платоспроможні споживачі. Балас молока та молочних продуктів в Україні (табл. 1) характеризується важливими показниками, які і визначають тенденції на ринку молока. Так за 1995-2014 рр., загальна пропозиція молока знизилась більш ніж на 35 %, а загальний попит зменшився на 34,4 %.

Таблиця 1

Баланс молока та молочних продуктів в Україні за 1995-2014 роки, тис. т*

Показник	Роки					2014 р. в % до 1995 р.
	1995	2000	2005	2010	2014	
Усього ресурсів	16892	12314	13852	11511	11575	68,5
- початкові запаси	-440	-394	27	-11	85	+525 тис.т
- виробництво	17274	12658	13714	11249	11133	64,4
- імпорт	58	50	112	273	357	+6,1 рази
Загальний попит	17772	13102	13799	11533	11405	64,2
Внутрішній попит	16352	12002	11898	10577	10720	65,6
Фонд споживання	12549	9789	10625	9470	9581	76,3
з нього: перероблено молока молокопереробними підприємствами	6066	3335	5689	4793	4647	76,6
- витрачено на корм	3723	2203	1270	1099	1153	-3,2 рази
- втрати	80	10	3	8	14	-5,7 рази
Експорт	1420	1100	1901	956	527	-2,7 рази

*Джерело: [6].

Наразі, більшість асортиментної групи молочної продукції, є недоступною для пересічного українця. За роки незалежності України, загальна пропозиція молока знизилась майже в 2,5 рази. Однак, незважаючи на складні умови функціонування молокопродуктового сектору, українці намагаються в своєму бюджеті виділяти чималі кошти на купівлю та споживання молока та молочної продукції.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [7], на ринку молочних продуктів ситуація в найближчому майбутньому залишатиметься стабільною. Очікується, що в 2016 році середньорічне споживання молочних продуктів буде на рівні 2015 року – 210,5 кг на одну особу. Серед позитивних тенденцій розвитку молочної галузі в 2016 році слід відмітити збільшення експорту на 12%. Баланс попиту і пропозиції молока та молочних продуктів в Україні фактично в 2015 році та прогнозовано в 2016 році представлено в табл.2.

Таблиця 2

**Баланс попиту і пропозиції
молока та молочних продуктів в Україні за 2015-2016 роки, тис. т***

Показник	2015 рік (факт)	2016 рік (очікуване)	2015 р. до 2016 року, в %
Попит на продукцію	10759	10590	98,4
Внутрішнього ринку – всього	10151	10090	99,4
в тому числі:			
фонд споживання	9001	8990	99,9
інше споживання	1150	1100	95,7
Зовнішнього ринку (експорт)	446	500	112,1
Пропозиція продукції	10759	10590	98,4
Внутрішнього ринку – всього	10682	10490	98,2
в тому числі:			
власне виробництво	10682	10490	98,2
зміна запасів	0	0	
Зовнішнього ринку (імпорт)	77	100	129,9
Споживання на особу, кг за рік	210,3	210,5	100,1

*Джерело: [7].

Обсяги фондів споживання та виробництва, які підкріплені низькою купівельною спроможністю населення та загостренням економічної кризи в країні, визначають основні тенденції на нестабільному ринку молока. При цьому виробництво молока зменшується швидше, ніж попит на молоко та молочну продукцію, а отже криза в молочному скотарстві загострюється. В 2016 році планується зростання імпорту молочної продукції майже на 30%.

Основним стимулом розвитку виробництва є споживання, яке є завершальною стадією руху виробленого продукту. Воно впливає на ріст масштабів виробництва, розвиток його галузей. Виробництво має сенс лише тоді, коли воно направлене на споживання. Споживання є кінцевою метою і одночасно рушійною силою виробництва, яке диктує соціальний заказ виробництву, обумовлює об'єм, структуру і якість суспільного виробництва.

До того ж треба мати на увазі, що споживання являє собою використання створених матеріальних і нематеріальних благ і здійснюється у формі виробничого і особистого споживання. Виробниче споживання – це споживання засобів виробництва і робочої сили працівника у процесі створення суспільного продукту. Особисте споживання – це процес задоволення потреб суспільства і кожного його члена в матеріальних і духовних благах.

Дуже важливим показником для забезпечення продовольчої незалежності країни є визначення ємності внутрішнього ринку. Відповідно до Постанови КМУ від 5 грудня 2007 р. (зі змінами) до основних індикаторів, які характеризують стан продовольчої безпеки регіону та держави в цілому відносять ємність внутрішнього ринку, яка розраховується множенням річного середньодушового споживання певного продукту на середньорічну чисельність населення.

Таблиця 3

Рівень самозабезпечення молоком та ємність внутрішнього ринку молока в Україні за 1990-2015 роки*

Показники	1990р.	1995р.	2000р.	2005р.	2010р.	2015р.	2015р. в % до 1990р.
Виробництво молока, тис. т	24508,3	17274,3	12657,9	13714,4	11248,5	10682,4	43,6
Чисельність наявного населення, тис. чол.	51838,5	51728,4	49429,8	47280,8	45962,9	42929,3	82,8
Виробництво молока на 1 особу, кг	472,3	335,3	257,4	291,1	245,2	248,8	52,7
Рівень виробництва молока і молоко-продуктів на 1 особу, у % до РНС	124,0	88,2	67,7	76,6	64,5	65,4	52,7
Споживання молока на 1 особу, кг	373,2	243,6	199,1	225,6	206,4	210,3	56,3
Рівень споживання молока і молоко-продуктів на 1 особу, у % до РНС	98,2	64,1	52,4	59,4	54,3	55,3	60,1
Рівень самозабезпечення	1,27	1,37	1,29	1,29	1,19	1,11	87,4
Ємність внутрішнього ринку молока, тис.т	19346,1	12601,0	9841,5	10666,5	9486,7	9624,8	49,8

Примітка. РНС – раціональна норма споживання молока і молочних продуктів, яка складає 380 кг на рік.

*Джерело: [6].

Наслідком кризового стану в молочному скотарстві є різке зниження обсягів виробництва та споживання молока і молочної продукції. Багато молочних продуктів пересічним українцям стали просто не «по кишені», враховуючи низьку купівельну спроможність і стрімке зростання цін на готову продукцію [8, с. 94]. Як свідчать результати розрахунків, наведені в табл. 3, у 2015 р. на одного українця було вироблено 248,8 кг молока, що на 47,3 % менше порівняно з 1990 р. та на 34,6 % менше від раціональної норми споживання молока. З року в рік цей показник нестабільний,

однак за останні роки проявляється позитивна тенденція в обсягах виробництва молока на одного українця. Ця тенденція перш за все пов'язана з негативними демографічним та економічним факторами – різким зменшенням населення та значним зниженням валових надойв молока в Україні. Споживали ж українці в 2015 р. в середньому за рік – 210,3 кг молока, що на 43,7 % менше, ніж у 1990 р., або на 44,7 % менше від раціональної річної норми споживання молока для людини – 380-390 кг.

За існуючими цінами молочні продукти за рекомендованими нормами споживання доступні тільки близько 20 % найбільш заможних верств населення (споживають у середньому 355 кг молока або 93,5 % від раціональних фізіологічних норм). Основна частина населення споживає тільки близько 150-170 кг молока й молочних продуктів, майже удвічі нижче раціональної медично-обґрунтованої норми споживання.

Україна виробляє молока більше, ніж споживає. Рівень самозабезпечення (як відношення обсягів виробництва молока до обсягів споживання) складає біля 1,11-1,37. Тобто існує потенціал для експорту молочної продукції. Однак це лише в умовах першочергового забезпечення внутрішнього споживчого ринку, адже споживання молока на рівні 60 % від науково обґрунтованого рівня свідчить про необхідність його збільшення та розвитку ємності внутрішнього ринку молока.

Групування підприємств за обсягом виробництва молока дозволило встановити, що підприємства VI групи (обсяги виробництва більше 5000 т на рік) мають найвищий валовий надій молока – 802,4 тис.т. При цьому в Україні в 2014 році дана група налічувала 97 підприємств, які в середньому виробляли 8272,2 т молока за рік. Відповідно до даних Державної служби статистики України, ця група підприємств утримувала поголів'я ВРХ від 2 тис. голів, в тому числі поголів'я корів становило від 800 голів. Варто зауважити, що в останні роки прослідковується тенденція до зростання великих підприємств, які спеціалізуються на молочному скотарстві. Так, в 2010 році VI група налічувала всього 25 підприємств, а за чотири роки їх кількість зросла майже в 4 рази. А от I група поступово зменшується. Підприємства цієї групи мають, як правило, найнижчі показники продуктивності та характеризуються негативними тенденціями в зміні поголів'я на протязі року. В табл. 4 наведено групування сільськогосподарських підприємств України за обсягами виробництва молока в 2014 році.

Таблиця 4

Групування підприємств України за обсягами виробництва молока,
2014 рік*

Показники	Групи підприємств за обсягом виробництва, т						Всього
	I менше 100	II 100,1- 500,0	III 500,1- 1000,0	IV 1000,1- 2500,0	V 2500,1- 5000,0	VI більше 5000,0	
Кількість підприємств, один.	1046	749	382	433	186	97	2893
Питома вага групи за кількістю підприємств, %	36,2	25,9	13,2	15,0	6,4	3,4	100,0
Валовий надій молока, тис.т.	31,2	202,7	281,2	684,2	644,2	802,4	2645,9
Вироблено молока на 1 підприємство, т	29,8	270,6	736,1	1580,1	3463,4	8272,2	1064,3
Питома вага групи за обсягом виробництва, %	1,2	7,7	10,6	25,9	24,3	30,3	100,0

*Джерело: [6]

Розвиток спеціалізації та концентрації виробництва на базі агропромислової інтеграції та кооперації сприяє ефективному функціонуванню ринку молока та надає можливість узгодити інтереси підприємств молокопродуктового підкомплексу та забезпечити його гармонійний розвиток.

Висновки і перспективи. Україні потрібно формувати стійкий попит на молочну продукцію, який має всі шанси на стабільне зростання. Але враховуючи складну економічну ситуацію в країні

варто врахувати те, що внутрішній попит в першу чергу формують платоспроможні споживачі. І поки що, українці тримаються виключно на розумінні, що молочна продукція – це невід’ємний елемент здорового і повноцінного існування. Наразі головним фінансовим регулятором в ланцюзі виробництва – переробка – реалізація молочної продукції є торгівля. З урахуванням кінцевого економічного індикатора – рівня роздрібних цін на молочну продукцію торговель, як головний монополіст торгового ланцюга, в стані змінювати частки розподілу доходів між учасниками процесу «ферма – магазин». Зрозуміло, торгівля з успіхом користується цією можливістю. Здійснюється це шляхом встановлення кінцевої ціни товару на прилавку. Покупця вона тримає в постійній напрузі, ціна в магазині завжди на межі можливостей купівельної спроможності покупців. Торгівля для виробника і переробника встановлює не тільки ціни, а й регулює кількість і якість продукції, що поставляється, що в свою чергу впливає і на авторитет і на економічну ефективність галузей молочного скотарства та переробки молока.

Список використаних джерел

1. Амбросов, В.Я. Розвиток форм господарювання в сільському господарстві: монографія [Текст] / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич. – Х.: ХНТУСГ, 2008. – 156 с.
2. Андрійчук, В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу [Текст] / В. Г. Андрійчук // КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
3. Гуцул, Т.А. Розвиток ринку молока в Україні [Текст] / Т. А. Гуцул // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 1(3). – С. 89-94.
4. Антощенкова, В. В. Молокопереробна промисловість України: минуле та сучасність [Текст] / В.В. Антощенкова // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. – Х.: ХНТУСГ, 2015. – Вип. 161. – С. 74 – 81.
5. Тивончук, С. В. Світовий ринок молока і молочних продуктів: особливості формування та тенденції розвитку [Текст] / С. В. Тивончук, Я. О. Тивончук // Вісник аграрної науки Причорномор’я. – 2014. – Вип. 2. – С. 57-64.
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 24.03.2016). – Назва з екрану.
7. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/monitoring?nid=20180> (дата звернення 21.03.2016). – Назва з екрану.
8. Антощенкова, В. В. Стан та перспективи розвитку молочного скотарства України [Текст] / В.В. Антощенкова // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Економічні науки. – Х.: ХНАУ, 2015. – № 1. – С. 90-96.

Antoshchenkova Vitalina
PhD, Associate Professor,
Department of Economics and marketing
Kharkiv National Technical University of Agriculture named by Petro Vasylenko
Kharkiv, Ukraine
E-mail: vitalina.tiaxntusg@gmail.com

FORMATION OF DAIRY MARKET BASED ON COOPERATIVE-INTEGRATION RELATIONS

Abstract

Introduction. Dairy market is an important part of the agroindustrial complex of Ukraine, which is a complex system of economic relationships between enterprises in production, milk processing and marketing of complete products. During the years of market transformation in the agricultural sector inter-economic relations of agricultural and dairy enterprises suffered destruction, occurred disintegration processes in the dairy industry, significantly reduced the number of cattle and milk production, spread imperfect competition in the product markets of raw materials and finished products which negatively affected the efficiency of the milk market.

Methods. Were used general scientific and special methods of investigation, including: abstract logical (at theoretical generalizations and formulation of conclusions) and method of scientific generalization (when developing of proposals for improvement of economic relationships in terms of the integration process).

Results. The main mechanism of formation of stable economic relations between agricultural and dairy processing enterprises is the integration links that can be in the form of industrial contracts and integration of ownership.

Perspectives. One of the key strategic priorities of national revival of dairy subcomplex is sustainable development of economic relations between agricultural and dairy processing enterprises based on cooperation and integration of production, processing and marketing of finished products.

Keywords: dairy market, milk production, dairy cattle, dairy plants, cooperation, integration.

References

1. Ambrosov, V.Ya., Marenych, T. H. (2008). *Rozvytok form hospodariuvannia v silskomu hospodarstvi: monohrafiia* [The development of management forms in agriculture]. Kharkiv, Ukraine: Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture.
2. Andriychuk, V. H. (2013). *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu* [The economy of agricultural enterprises]. Kyiv: Kyiv National University of Economic.
3. Hutsul, T.A. (2013). *Rozvytok rynku moloka v Ukraini* [The development of the milk market in Ukraine]. *Melitopol, Ukraine: Tavriya State Agrotechnological University (economic Science), 1(3), 89-94.*
4. Antoshchenkova, V. V. (2015). *Molokopererobna promyslovisht Ukrainy: mynule ta suchasnist* [Dairy Industry of Ukraine: Past and contemporaneity]. *Digest of the Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture. Economic Science, 161, 74 – 81.*
5. Tyvonchuk, S. V. (2014). *Svitovyi rynek moloka i molochnykh produktiv: osoblyvosti formuvannia ta tendentsii rozvytku* [The world market for milk and dairy products, especially the formation and development trends]. *Mykolayiv National Agrarian University. Journal of Agricultural Science, 2, 57-64.*
6. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/monitoring?nid=20180>.
8. Antoshchenkova, V. V. (2015). *Stan ta perspektyvy rozvytku molochnoho skotarstva Ukrainy* [Status and prospects of dairy Ukraine]. *Digest of the Kharkiv National Agrarian University. Series «Economic Science», 1, 90-96.*

